

İktisat nedir? Ne değildir?

Nuray Arslan: “İktisat nedir? İktisat etmek neden güzeldir?”

İktisat, Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin risâlelerinden birinin adıdır.

Üniversitelerimizde de birer alan adıdır iktisat.

Demek, iktisadı bilmek ve uygulamak gerek fert olarak, gerek toplum olarak, gerek dünyevî, gerekse uhrevî açıdan, hayatımızın, başarımızın, maddî-mânevî yükselişimizin, refah seviyemizin, zenginliğimizin, çalışkanlığımızın, rızkımızın, kanaatimizin, tevekkülümüzün, şükrümüzün, kulluğumuzun ve insanlığımızın vazgeçilmez bir olumlu ve onurlu davranışıdır.

Sözlükte tutumlu olma, tasarruf, biriktirme, arttırma, aşırılıklardan uzak durma, orta yolda olma, itidal üzere olma, uygun davranış ve hareket, ekonomik davranma mânâlarına gelen iktisat, dînimizin önemle üzerinde durduğu ve teşvik ettiği bir güzel davranış biçimidir, bir ahlâkî ve ekonomik güzelliştir.

İktisat cömertliğe, sehâvete, hayra, ikrâma ters olmadığı gibi, cimrilik, pintilik, hisset ve mal tutkunluğu anlamlarında da değildir.

Kur’ân iktisatlı ve tutumlu olmayı, aşırılıklardan kaçınmayı ve orta yoldan gitmeyi teşvik eder: “Eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur’ân’ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi (yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı). —Onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil) bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!”¹ Bir diğer âyette ise; “Onları sağ salim karaya çıkardığımız zaman bir kısmı orta yolu tutarlar”² buyurulmuştur. Peygamber Efendimiz de (asm), “İktisad eden, âile belâsı çekmez” buyurmuştur.³

“Yiyiniz, içiniz; fakat israf etmeyiniz”⁴ âyetinin tefsîrinde yedi nüktede iktisadı işleyen ve iktisadı ders veren Bediüzzaman Hazretleri, Kur’ân’ın iktisadı kesin bir dil ile emrettiğini, israftan kaçınmayı da açık biçimde yasakladığını bildirir. Bediüzzaman’ın iktisatla ilgili hârîka tefsîrini burada özetlemeye çalışalım:

Birinci Nükte: Cenâb-ı Hak insanlara sırf iyilik yapıyor, her zaman ve her konuda A' dan Z'ye bolca nimetler veriyor,—tüm iyilikler ve tüm nimetler O'na aittir—karşılığında sadece şükür istiyor.

İsraf ve savurganlık ise şükre zıttır. Çünkü Allah'ın nimetlerini saçıp savurmak, onları hafife almak demektir. Oysa iktisat, yani tutumlu olmak, mânevî bir şükür demektir ki, Allah'ın nimetlerine karşı ticâretli bir hürmet ve saygı mânâsı taşımaktadır.

İkinci Nükte: Cenâb-ı Hak insan vücudunu muntazam bir saray sûretinde yaratmıştır. Ağızdaki dil, bu vücut sarayının kapıcısı; âsab ve damarlar, telefon ve telgraf telleri, mîde de efendisi hükmündedir. Dil bu telefon tellerini kullanarak mîdeyle ve beyinle anında haberleşmektedir. Bedene lüzumu olmayan, zararlı, bozuk veya acı bir şey ağza geldiğinde dil bunu içeri almamakta, dışarı atmakta ve tükürmektedir.

Vücut sarayının hâkimi ve efendisi olan mîdeye gönderilen rızık hediyesi dil denen kapıcının denetiminden geçmektedir. Aslında saray hâkimi olan mîdeye yüz derecelik kıymette bir rızık geliyorsa, bunda dilin hakkı sadece beş derecelik bir bahşış olmalıdır.

Zeytin, peynir, yumurta gibi gıdâ ve vitamin deposu olan hediyelerde dilin yüzde beşlik bahşış hakkı fitrî biçimde verilmiştir. Mîdeye yüzde doksan beşlik gıdâ ve vitamin hakkı da yeterli biçimde verilmiştir. Bu maddeler hem mîdeye yararlı, hem de çok pahalı değildir.

Oysa baklava gibi aslında çok da gıdâ yükü taşımayan, fazlası mîdeye de, vücuda da zarar ve ihtilâl veren ve ağızda çiğnendikten sonra öncekilerle maddî plânda eşitlenen çeşitlerde ise dile verilen bahşış, oran itibariyle mîdenin hakkından fazla olmaktadır. Dilin bu bahşış arsızlığı cebin ekonomisine de dokunmaktadır.

Bu durumda yalnız dilin tad alma zevkini okşamak için, aslında mîdeye ve vücuda çok da yararı olmayan baklava gibi maddelerden çok almak hem hikmete zıt, hem de iktisada zıttır. İktisad, en yararlı olanı mümkün olan en ucuza almaktır. Yoksa, en zararlıyı en pahalıya almak iktisat değil, israftır. İşte Kur'ân'ın hoş görmediği davranış budur.

İktisat ve kanaat, Allah'ın hikmetine uygun davranmaktır. Konumuzla ilgili olarak söylemek gerekirse; iktisat, dili kapıcı hükmünde görmek ve bir saray kapıcısının hakkı ne ise dile de o kadar bahşış ve değer vermektir. Nitekim burada yapılan israfta dil çabuk tokat yemekte, mîdede karışıklık ve ihtilal çıkarmakta, mîde hakîkî iştihâsını kaybetmekte ve kapıcının lezzet aşkı yüzünden vücut sarayı hasta

olmaktadır.

Üçüncü Nükte: Dil, şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Ve bu kapıcı, kendi lezzeti hatırına bir çok israfa da kapı açmaktadır.

Oysa şükredenler için dil, Allah'ın rahmet mutfaklarının leziz ürünlerini tadan bir müfettiş ve bir bakan derecesinde bir makama sahiptir. Dil, yiyecekler sayısınca ölçücüklerle Allah'ın nimet çeşitlerini tanır, tadar, tartar, ölçer, biçer ve bir mânevî şükür mesajı halinde mîde ile beyne haber gönderir. Mesajı alan mîde ile beyin de Allah'ın eşsiz nimetlerini takdir etmesi ve değerlendirmesi için hiç zaman kaybetmeden kalbe, akla ve rûha iletiler gönderir, mesajlar geçer. Akıl, kalp ve rûh ise şükür için yine dönüp dile müracaat ederler ve dilin konuşma yeteneği ile Rabb-i Rahîm'e şükrederler. Böylece dil hem müfettiş, hem de şükredici vasfıyla mîdenin üstüne çıkar. Yani şükreden dil, makam ve derece itibarıyla mîdeyi geçer.

Bu durumda; 1-İsraf etmemek, 2-Allah'ın nimet çeşitlerini tadıp tanıyarak sırf şükür vazifesini yerine getirmek, 3-Meşrû ve helâl olmak, ve, 4-Dilencilığe ve minnete yol açmamak kaydıyla dil lezzetini takip edebilir. Bu şartlarla olması halinde dilin lezzetini takip etmesi İktisad anlayışına zıt düşmez. Çünkü israf yoktur. Çünkü haram lokma yoktur. Çünkü yüz suyu söz konusu değildir. Çünkü amaç Allah'a şükretmektir.

Üstad Bedüzzaman'ın vecîz ifâdesiyle, rûh cesede, kalp nefse ve akıl mîdeye hâkim olmak ve lezzeti şükür için istemek kaydı ve şartıyla dil lezzetli şeyleri tercih edebilir. Bu israf olmaz. İktisada ters de düşmez.⁵

Dördüncü Nükte: "İktisat eden maîşetçe âile belâsını çekmez"⁶ hadisinin sırrıyla İktisad eden geçim derdi ve sıkıntısı çekmez. İktisad kesinlikle bereket sebebi ve geçimde mutluluk ve bolluk vesîlesidir.

Üstad Bedüzzaman Hazretleri burada, Burdur'a nefyedildiği günlerde bazı zengin reislerin, parasızlıktan sefâlete düşmemek için kendisine zekât vermeyi çok istediklerini, ama kendisinin bunu kabul etmediğini; onlara, "Gerçi param pek azdır; fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim" dediğini ve reislerin ısrarlı tekliflerini reddettiğini örnek olarak zikreder. İki sene sonra ise kendisine zekât teklif eden reislerin iktisatsızlık yüzünden borçlandıklarını, onlardan yedi sene sonra o az paranın iktisat bereketiyle kendisine kâfi geldiğini bildirir.

Evet, iktisat etmeyen zillete, başkasına yüz suyu dökmeye ve sefâlete düşmeye her an hazırdır.

Oysa iktisat edip zarûrî ihtiyacı kadarıyla yetinse, “Şüphesiz ki, rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan Allah’tır”7 âyetinin sırrıyla ve “Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, onun rızıkını vermek Allah’a ait olmasın”8 âyetinin açık işâretiyle herkes, ummadığı tarzda, yaşayacak kadar rızıkını bulacaktır. Çünkü bu âyetler rızıkı taahhüt ediyor.

Rızık ikidir:

1-Hakîkî rızık: Yaşamaya yetecek derecede verilen rızıktır. Bu rızık Allah’ın taahhüdü altındadır. İnsanlığın bulaşık eli bulaşmazsa bu zarurî rızık mutlaka gelecek ve hiçbir kimseyi aç bırakmayacaktır. Böylece esasen bu hakîkî rızık bulmak için hiç kimse ne dinini, ne nâmusunu, ne de izzetini satmaya mecbur olmaz.

2-Mecâzî rızık: Görenek belâsıyla zarûrî ihtiyaç listesine giren ve tiryakilik derecesinde bağlılık yapan gayr-i zarûrî ihtiyaçlardır. Bu rızık Allah’ın taahhüdü altında değildir.

İşte zarûrî olmayan bu rızık kazanmak bu zamanda çok pahalı düşüyor. Başta izzetini fedâ ediyor, zilleti kabul ediyor, bazan alçak insanların ayaklarını öpüyor, bazan dilenci oluyor, en tehlikelisi ise, ebedî hayatın nûru olan dinini ve mukaddesâtını fedâ etmek suretiyle bereketsiz ve uğursuz bir maddî kazanç sağlıyor.

Böyle haramların ve günahların mubah sayıldığı dehşetli bir zamanda, şüpheli mallarda zarûret derecesiyle yetinmek lâzımdır. Çünkü haram maldan zarûret derecesinden fazlasını zaten alamaz. Zorda ve darda kalan adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Ancak ölmeyecek kadar yiyebilir.

Öyleyse, hakîkî rızık zaten taahhüt altındadır. Mecâzî rızık için ise İktisad prensiplerini bozmaya gerek yoktur. Dînini ve mukaddesâtını ön plânda tutmak bizi hem israf yapmaktan koruyor, hem de iktisadî yaşamamıza imkân veriyor.

Beşinci Nükte: Cenâb-ı Hak cömerttir. En fakir adama en zengin adam gibi, köleye ve fakire padişah gibi nimetinin lezzetini hissettiriyor. Bir fakirin, açlık ve iktisat vasıtasıyla bir parça kuru ekmekten aldığı lezzet, bir padişahın veya bir zengininin israftan gelen usanç ve iştahsızlıkla yediği en âlâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyâde lezzetlidir.

İktisad eden kimselere cimri denemez. İktisat, izzet, onur ve cömertliktir. Cimrilik ise zillettir, israfçıların ve savurganların görünüşteki merdâne hallerinin iç yüzüdür.

Altıncı Nükte: İktisat ve cimrilik arasında çok fark vardır. Tevâzû nasıl kötü haslet

olan zillet ve alçaklıktan mânen ayrı, fakat sûreten benzeyen bir güzel ahlâk ise; vakar nasıl kötü haslet olan tekebbür ve büyülenmekten mânen ayrı, fakat sûreten benzeyen bir güzel ahlâk ise; Peygamber Efendimizin (asm) yüksek ahlâkından olan ve kâinâttaki hikmet ve nizamın önemli prensiplerinden olan iktisadın da, sefillikle, alçaklıkla, bahillikle, pintilikle, tamahkârlıkla ve cimrilikle hiç alâkası yoktur. Yalnız sûreten benziyorlar.

Bedüzzaman bu nükteyi İmam-ı Azamın şu vecîz tespitiyle bitiriyor: “Hayırda israf olmadığı gibi, israfta da hayır yoktur.” Öyleyse hayrı takip eden ve hayra harcayan iktisatsızlık yapmış sayılmaz.

Yedinci Nükte: İktisatsızlık israfı doğurur. İsraf hırsı netice verir. Hırs da üç vahim neticeye götürür:

1-Kanaatsizlik. Kanaatsizlik çalışma şevkini kırar, şükür yerine şikâyet yaptırır. Tembelliğe atar. Meşrû, helâl ve az malı terk ettirir, gayr-i meşrû, külfetsiz ve haram mala tamah verir. İzzetini ve haysiyetini fedâ ettirir.

2-Hüsran. Hırs, hüsran getirir; başarısızlık ve kaybetme sebebidir. Hırslı ve kurnaz hayvanların, meselâ tilkilerin ve canavarların hep aç kalmaları; zayıf, nahif, güçsüz ve beceriksiz yavruların, meyve kurtlarının, balıkların ve ağaçların ise hiç zahmet çekmeden rızıklarını çok iyi bulmaları, hırsın rızık işinde işe yaramadığının ve hüsran ve kayıp verdiğinin delildir.

3-Hırs, ihlâsı kırar. İhlâs kırılınca, âhiret ameli de zedelenmiş olur. Dünyada bereketi kaldırdığı gibi, âhirete de hayır namına bir şey bırakmaz.

Netice olarak israf kanaatsizliği doğurur. Kanaatsizlik ise çalışma şevkini kırar ve tembellik verir. Şikâyet kapısını açar. İhlâsı kırar, riyâ kapısını açar. İzzeti kırar, dilencilik kapısını açar.

İktisat ise, kanaati netice verir. “Kanaat eden izzetli olur. Aç gözlü insan aşağılanır”9 hadis-i şerifinin sırrıyla, kanaat izzet demektir. Çalışmaya teşvik eder. Çalışma ve yaşama şevkini artırır.

Üstad Bedüzzaman Hazretleri, bir kış günü mübârek bir şehre geldiğini, o yerin müftüsünden, “Ahalimiz fakirdir” sözünü işittiğini ve ahaliye acıdığını; sekiz sene sonra aynı şehre bir yaz günü geldiğini ve bağlarının dolu olduğunu gördükten sonra şöyle dediğini burada beyan eder: “Fesühânallah! Bu bağların mahsulatı, şehrin hâcetinin pek fevkindedir. Bu şehir ahali pek çok zengin olmak lâzım gelir.”

Demek iktisat ve israfsızlık yüzünden o yerde bereket kalkmıştı ki, o kadar servet kaynağına rağmen o yer halkı fakirlik çekiyordu.

Netice olarak anlaşılıyor ki, zekât vermek ve iktisat etmek malda bereket sebebi olduğu gibi; zekâttan kaçınmak ve israf etmek de, bereketin kalkmasına yol açan bir hasârettir, dünyevî-uhrevî bir tehlikedir.10

Dipnotlar:

- (1) Mâide Sûresi: 66;
- (2) Lokman Sûresi: 32;
- (3) Müsned, 1/447;
- (4) A'râf Sûresi: 31;
- (5) Lem'alar, s. 143, 144;
- (6) Müsned, 1/447;
- (7) Zâriyât Sûresi: 58;
- (8) Hûd Sûresi: 6;
- (9) Et-Terğib ve't-Terhîb, 1/586;
- (10) Lem'alar, s. 143-151.